

TÜRK-YUNAN ANLAŞMAZLIKLARININ KÖKENİ VE ÖNEMİ ÜZERİNE

Dr. Vahdet KELEŞYILMAZ*

Önemli liderleri İstanbul'da bir araya getiren AGİT (Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı) zirvesi 18-19 Kasım 1999 tarihinde Türkiye'de toplandı. Türkiye'nin ev sahipliği yapması bakımından ayrıca önem taşıyan bu zirvede Avrupa güvenlik ve işbirliği açısından önem taşıyan pek çok konu ele alındı. Türkiye açısından hayati önem taşıyan Türk-Yunan anlaşmazlıkları konusunda özellikle Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Clinton'un ağırlığını koymasıyla yeni bir mecraya girildi. Öncelikle Kıbrıs sorunu üzerine Denktaş ve Klerides Amerika'da dolaylı da olsa görüşmeyi kabul ettiler. Bu görüşmeler devam ederken, yeni bin yılın eşiğinde, 10-11 Aralık 1999 tarihinde Avrupa Birliği'nin "Helsinki Zirvesi" yapıldı. Türkiye'nin bu birliğe üyelik yolunda aday ülke oluşuna dair çıkan karar metni kimi kaygılara karşın Türk hükümetinin de onaylamasıyla kabul edildi. 1997 yılında Lüksemburg zirvesinde yaşanan hayal kırıklığından sonra varılan bu nokta, Türk basınının önemli bir bölümünce -kaygılarını ifade edenler olmakla birlikte- iyimser ve olumlu yaklaşımlarla karşılandı. Hatta zirveden çıkan kararı Türk hükümetinin kabul edip etmeyeceği kesinleşmeden önce, Türk kamuoyunu bilgilendiren bazı ulusal televizyonlarda iki gün boyunca yapılan canlı yayınlardaki değerlendirmelerle adeta mevcut belge çerçevesinde bu adaylığı benimsemenin -kimi çekincelere rağmen- en doğru karar olacağı izlenimini veren tutumlar da sergilenmiştir. Bu tarz yayınların kaygıları azaltarak kamuoyunu daha iyimser bakmaya ittiği bir gerçektir. Ancak Helsinki Zirvesi sonrasında uluslar arası boyutları önem kazanan ve gelecekte Türkiye açısından sıkıntı yaratabilecek gelişmelere yönelik kaygılar da basında yer al-

* Gazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.

maktadır. Bu makalede basında endişe konusu olan Kıbrıs ve Ege sorunlarına kısaca değinildikten sonra, Türk-Yunan anlaşmazlıklarının kökeni ve kaynağında Ege sorunlarının olduğu ve Birinci Dünya Savaşı öncesinde Türkiye ile Yunanistan'ı nasıl savaşla karşı karşıya getirdiği - içinde Atatürk'ün yazışmalarının da yer aldığı- arşiv belgeleriyle vurgulanmaya çalışılacaktır.

Avrupa ülkeleri Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin hukukî varlığını tanımak şöyle dursun, Kıbrıs Türk toplumunu adadaki iki eşit taraftan biri olarak kabul ve ilân etmekten dahi kaçınarak Denктаş'ın bu konudaki haklı taleplerini karşılıksız bırakmak eğilimindedirler. Denктаş ile Klerides arasında yapıldığına değinilen son görüşmelerin de tatminkâr bir sonucu olmadığı ve Avrupa Birliği'nin adanın Rum tarafıyla tam üyelik müzakerelerine başlayarak yaktığı yeşil ışıkla Klerides'i Türk tarafını oyalayıcı tavırlar içine sokabileceği de ortadadır. Ayrıca konunun "Rum-Yunan" tarafının istekleri doğrultusunda uluslar arası platformlara çekilmesine yönelik girişimlere destek olmak konusunda bu ülkelerin pek hevesli oldukları da meydandadır. Oysa Türk tarafının bu konudaki tutumu açıktır: En azından Kıbrıs'ta iki eşit toplumun varlığı tanınmalıdır. Bu temelde gerekirse -Türkiye'nin garantörlüğünü kesinlikle içeren- bir yapının kurulması için görüşmeler yapılabilir. Kıbrıs Türk toplumunun eşit ulusal varlığının ve Türkiye'nin garantörlüğünün kabul edilmediği her hangi bir düzenleme kabul edilemez.

Türkiye'yi sıkıntıya sokabilecek her hangi bir yaklaşımı olmasa da Denктаş'ın Kıbrıs Rumlarının üyeliğine Türkiye'nin engel olamayacağını ima eden Helsinki metninden, hâl ve gidişten pek memnun olduğunu söylemek de mümkün değildir. Ancak bu konuda Türk kamuoyu son derece duyarlıdır ve Kıbrıs davası her türlü siyasal düşünce ayrılıklarının dışında ulusal bir sorun olarak görülmektedir. Ayrıca Denктаş'ın Ankara ziyareti esnasında, Türkiye'nin Kıbrıs konusundaki "ulusal dış politika" yaklaşımında bir değişiklik olmadığı yönünde açıklamalar yapılmıştır.

Helsinki Zirvesi'nden çıkan ve Türk hükümetince kabul edilen metinde, beş yıl içerisinde Ege sorunlarının halledilememesi durumunda bu

konunun Lahey Adalet Divanı'na götürülebilmesi için bir yol da açılmıştır. Gerçi metinde beş yıl sonra durumun her bakımdan gözden geçirileceği ve gerekirse -amirane bir hüküm olmadan- Lahey Adalet Divanı'na gidilebileceği belirtilmiştir. Ayrıca Türk tarafının kaygılarını azaltmaya yönelik güvence anlamı taşıyan -ancak yarın hukuksal açıdan geçerliliğinin kabul edilebilirliği en azından Yunanlılarca tartışma konusu yapılabilecek olan- kimi yazı ya da görüşmelere de güvenilerek imzalanan metin mevcut haliyle Türk tarafında sıkıntı yaratırken Yunan tarafını sevindirmiştir. Çünkü öteden beri Yunan tarafı sorunları uluslar arası platformlara çekmeye çalışmış Türkiye ise ikili görüşmelerden yana olmuştur

Ege sorunlarının kökeninde Balkan Savaşları esnasında Yunanlılarca işgal edilen Türk adalarının -istisnaları dışında- Türklere iade edilmemesinden kaynaklanan sorunlar vardır. Londra Antlaşması ile I. Balkan Savaşını sona erdiren Osmanlı Devleti ne bu antlaşmada ve ne de daha sonraki süreçte Yunan işgaline uğrayan ve savaş sonrasında geri alamadığı bu adaları Yunanistan'a devretmemiştir. Bu adalarla ilgili kararı hayırhahane olacağı umuduyla büyük devletlere bırakmıştır. Süfera Konferansı¹ bu konuda yaptığı görüşmeleri nihai bir noktaya vardiıramadan dağılmıştır. Daha sonra Osmanlı Devleti'ne Bozcaada, Gökçeada ve Meis dışındaki Ege adalarının Yunanistan'a bırakılmasına karar verdiklerini bildirmişlerse de bunu kabul etmeyen Türkler ister müzakere yoluyla isterse yeni bir savaşla bu adalardan hiç olmazsa kendi güvenlikleri açısından elzem olanları istirdad etmeye çalışmışlardır. Bundan dolayı muhtemel bir Türk-Yunan savaşında Bulgarların nasıl bir tutum içinde olacakları konusu hayati önem kazanmıştır. İşte bu noktada "Sofya Atasemiliteri Kemal² (Atatürk) Beyden varid olan 16 Haziran 914 tarihli şifreli telgrafname" önemli değerlendirmeler içeren bir yazışma olarak son derece değerlidir:

"İhtilafın yakında harbi intac eylemesi ihtimali burada pek kuvvetli görülmektedir. Bulgaristan'ın şayan-ı ehemmiyet bir günâ tedabire tevessül ettiği

1 Bu konuda bakınız: Necdet HAYTA, **Londra Büyükelçiler Konferansı** (17Aralık 1912-11Ağustos 1913), Ankara, 1996.

2 ATASE Arşivi, K:1663 D34, F:24. (Bundan sonra arşiv adı verilmeyecektir. K:Klasör, D: Dosya, F:Fihrist anlamında kullanılmıştır.)

henüz vaki değildir. Romanya, Sırbistan ve Yunanistan Bükreş muahedesi ahkâmının temami-i muhafazasında hâlâ musırr olduklarından ve hükümetimizin temin edebildiği vaziyet-i siyasiye de meçhulüm olduğundan Bulgaristan'ın Ichimizde hareketini memûl görmüyorum. Bu ihtilaf mü-nasebetiyle buradaki tezahürat bervech-i atidir:

Bulgar efkâr-ı umumiyesi lehimize mütemayil görünmektedir. Hükümet-i hazıra tarafdaranı ihtilafın harbe müncer olmasını arzu ve Hükümet-i Osmaniye'yi harbe teşvik edecek mütalaat dermeyan ediyor. İstışmam olunan mak-sadları ise harbin karaya intikali halinde Bükreş muahedelerini bozmak me-suliyetinin Hükümet-i Osmaniye'ye tahmil edilmesi ve bundan sırf Bulgarlık namına istifade emelinde bulunmuş olmalarıdır. Muhaliflerin fikirleri ise harb denize münhasır kaldıkça yapılacak bir şey olmadığı, harbin karaya intikali ha-linde Hükümet-i Osmaniye ile Bulgaristan arasında evvela suret-i ciddiyede tayin ve hall olunacak noktalar mevcut olduğundan başka bu meyanda Ro-manya'yı nazar-ı dikkate almak mecburî bulunduğu merkezindedir.

Burada gözden kaçmaması gereken önemli bir husus Atatürk'ün yu-karıdaki yazışmayı yaptığı dönemde Türkiye ile Yunanistan arasında gü-nümüzdeki gibi bir kara sınırının olmayışıdır. Çünkü Batı Trakya bu dö-nemde Bulgaristan sınırları içindedir. O günkü şartlarda Yunan donanmasının Türklere karşı tartışılmaz bir üstünlüğü vardır. Gerçi Türk tarafının büyük maddî külfetine katlanarak İngiltere'ye sipariş verdiği ge-milerin yapımı bu sırada devam etmekteydi. Fakat bu sırada Yunanistan boş durmayarak Amerika Birleşik Devletleri'nden iki yeni gemi alarak do-nanmasını takviye etmişti. Böylece Yunan tarafı Türklere sipariş ettikleri gemileri teslim alabilse bile Ege'de yine de üstün bir donanmaya sahip olacaklarına da güveniyorlardı³. Bu nedenle Türk tarafının çıkması muh-temel savaşı kazanabilmek için Batı Trakya üzerinden Selanik'e doğru yü-rütmesinden başka çıkar yol gözüküyordu. Bundan dolayı Bulgarların tu-tumu çok önemli idi. Ancak savaşın çıkması ve karaya intikali halinde

³ Bu konu ve bu dönemdeki gelişmelerin uluslar arası boyutlarını etraflıca görebilmek için ba-kiniz: Bilal Nihat ŞİMŞİR, *Aegean Qestion*, Documents, Volume-I (1912-1913) Volume- II(1913-1914), Ankara 1989.

Türk ordusuna yol vermek ya da Türklerle iş birliği yapmak için Bulgarların ne gibi istekleri olabileceği önemli bir sorundu. Ayrıca diğer Balkan devletlerinin de muhtemel gelişmeler karşısında Yunanistan'a yarayabilecek biçimde Bulgaristan aleyhine harekete geçmeleri de söz konusu olabilirdi. En kötü ihtimâl ise Atatürk'ün belirttiği üzere Bükreş antlaşmasının bozulmasının sorumluluğunu Türkiye üzerine yıkarak Bulgaristan'ın bundan çıkar elde etmeye çalışması idi. Bu koşullarda en vahim durum Bulgaristan'ın Sırbistan ve Romanya'nın da Yunanistan ile birlik olacağı endişesiyle Türkiye aleyhine dönmesi ve Edirne'yi elde etmeye çalışmasıyla ortaya çıkardı⁴.

6-4-330 (19 Haziran 1914) tarihli diğer yazışmalarında ise Mustafa Kemal (Atatürk) şu bilgileri vermiştir:

"Nazırlar mehafilinden vukubulan beyanata nazaran Hükûmet-i Osmaniye ile Yunan arasındaki ihtilaf had bir dereceye vasıl olduğu takdirde Bulgaristan hükûmetinin gayet sıkı bir bîtaraflık muhafazasına karar vermiş olduğu bugünkü matbuat-ı mahalliyede okunmuştur.

Kemâl⁵"

"Yunan efrad-ı ihtiyatyesinin taht-ı silaha davet olunduğuna dair bu ana kadar Bulgar matbuatında hiçbir şey yazılmamış ve en ziyade Rum bulunan Burgaz ve Varna Şehbenderlerimizden dahi bir günâ malûmat varid olmamıştır. Yunanistan'da seferberlik tedarikâtı hususunda faaliyet ibraz olunduğunu ancak Atina ataşemiliteri tevsik edebilir.

Kemâl⁶"

Bulgarların muhtemel tutumuna ilişkin önemli bir kanaat de,

"Devlet-i Aliyye ile Yunan hükûmeti arasında bir ihtilaf vukuunda - Bulgaristan hükûmeti Yunanistan'a tecavüz edemeyeceği cihetle- Trakya ta-

4 Bulgarların Edirne üzerindeki emelleri hususunda Türkleri kaygılandıran hususların dönemin Bulgar basınındaki yansımalarından bir örnek için bakınız: Vaahdet KELEŞYILMAZ "Atatürk'ün Bulgar Basınındaki Önemli Bir Polemik Hakkındaki Bilgi Ve Görüşleri Ve Ulusal Dış Politika Üzerine", *Atatürk Yolu*, Yıl:10, Cilt:5, Sayı:20(Kasım 1997), s.415-422.

5 K:1663, D34, F:27.

6 K:1663, D34, F:26.

rafından telafi-i mâfâta teşebbüs edip etmeyeceği dostlarından biri tarafından Berlin'deki Bulgar sefirine lede'lsual sefir-i mumaileyh sükût etmiş ve bu hâlin sual eden zatta Bulgarların bîtaraf kalamayacakları hissini tevliid etmiş olduğu Berlin Sefir-i Kebiri Mahmud Muhtar Paşa hazretlerinden alınan 26 Haziran 914 tarihli tahriratta bildirilmektedir...”

Ayrıca;

Bulgaristan'ın Atina sefir-i cedidi Bulgar başvekilinin itimadını haiz olup esna-yı mülakatta Yunan ve Sırb hükümetlerinin bu günlerde Türkiye ile bir harb zuhurunda Edirne üzerine yürümesini Bulgaristan'a teklif etmiş oldukları sahih olup olmadığı kendisinden sual edildikte sefir-i mumaileyh nefî ile cevap verdiği ve eleyvm Yunanlılar ile Sırbistan'a karşı bir husumet mevcut olup her ne surette olursa olsun bu iki hükûmete muavenet etmek Bulgaristan için gayr-i kabil olduğu ve Viyana'daki Rusya sefiri bir Sırb-Bulgar mukareneti için pek ziyade çalışmakta ise de Bulgaristan'ın bunu muannidane reddedeceğini ve Osmanlı-Yunan ihtilafında Bulgaristan'ın tarafeyn-i muhasamadan hiç birinin ordusuna yol vermeyeceğini ilaveten söylediği Atina sefiri Galib Kemalî Beyden alınan 7 Temmuz 914 tarihli telgrafnamede bildirilmiştir⁷...”

Ege adalarının Yunan işgalinde olmasından ve Türkiye'nin bunlardan hiç olmazsa Anadolu anakarasının doğal bir uzantısı ve Anadolu sahillerinin güvenliği için vazgeçilmez saydıklarını bırakmamak istemesinden kaynaklanan Türk-Yunan anlaşmazlığı, kaçınılmaz gibi gözüken bir savaşa doğru yol alırken yeni bir Balkan savaşını ve hatta işe büyük devletlerin de karışmasıyla bir Dünya savaşını tetikleme ihtimalini de sinesinde taşımıştır. Fakat Balkanlarda savaşı tetikleyen ve Birinci Dünya Savaşı'na yol açan Saraybosna suikasti olmuştur. Bu gelişmelerin sonrasında, Türkiye'nin Birinci Dünya Savaşı'na girişi sürecinde de Bulgaristan'ın durumu öneminden bir şey kaybetmemiştir.⁸

Millî Mücadele sonrasında Lozan barış görüşmelerinde, Ege Adaları ile ilgili Türk görüşleri yukarıda değinilenden farklı olmamakla birlikte is-

⁷ K:1663 D34, F:36.

⁸ Vahdet KELEŞYILMAZ, “Belgelerle Türkiye'nin Birinci Dünya Savaşına Giriş Süreci”, Erdem, C.11, S.31(Mayıs 1999),s.139-153.

tenilen elde edilememiştir. Lozan'daki hukukî düzenlemeler ve sonrasındaki gelişmeler -Türk tarafının bu denizi bir Yunan gölü haline getirmekle eş anlamlı gördüğü Yunan tutum ve davranışlarından dolayı- bu iki ülkeyi bir savaş ihtimaliyle karşı karşıya gelmekten alıkoyamamıştır⁹ Türkiye açısından "Ege Sorunları"nın kalıcı bir çözüme kavuşturulabilmesi için çok dikkatli ve tedbirli olmak gereklidir. Çünkü Lahey Adalet Divanı'na gitmek ihtimali konusunda Türklerin kaygılarının yersiz olmadığı somut bir olayla meydandadır: Musul'un geleceği konusunda, bu toprakların Misak-ı Milli sınırları içinde olmasına rağmen, bölge halkının arzuları hilafına -büyük ölçüde zengin petrol rezervlerinden dolayı- İngiliz emperyalizminin oyunlarına kurban giderek Irak sınırlarına katılmış olduğu gerçeği göz ardı edilmemelidir. Çünkü Lozan Barış Antlaşması ile Türkiye Musul'dan vazgeçmemiş ve sorunun çözümü daha sonra yapılacak olan görüşmelere bırakılmıştır. Anlaşmazlıkla sonuçlanan müzakerelerden sonra, sorun İngiltere'nin ısrarlarıyla uluslar arası platformlara (Cemiyet-i Akvam ve Lahey Adalet Divanı) taşınmıştır. Bu uluslar arasılaştırma sürecinin sonunda -Türkiye'nin sonucundan hiç şüphe duymaksızın Musul vilayetinin geleceğinin halk oyuyla belirlenmesi isteği kabul edilmeyerek- bu toprakların İngiliz Mandası altındaki Irak'a bırakılması kararı alınmıştır. Gerçi Türk hükümeti ve Türk kamuoyu kararı büyük bir tepkiyle karşılamışsa da dış bağlantıları inkâr edilemez olan iç isyanların yol açtığı huzursuzluk ortamında Türkiye Cumhuriyeti 1926 Ankara Antlaşması ile bu kararı kabullenmek durumunda kalmıştır.

Bu bağlamda Yunanistan'ın yakın geçmişte Türkiye karşıtı faaliyetlere destek vermesi ve hatta bu konuda kimi zaman Suriye'deki Hafız Esat yönetimiyle, kimi zaman Ermenistan ile ve hatta Amerika'nın tepkisine rağmen İran yönetimiyle de gizli ya da açık bazı işbirliklerine gitmesi gözden kaçmamalıdır. Çünkü vaktiyle Musul'u Türkiye Cumhuriyeti sınırları dı-

⁹ Ege'de sorun değil sorunlar vardır. Bu konuda bakınız: **Ege'de Temel Sorun, Egemenliği Tartışmalı Adalar** (yayına hazırlayan: Ali Kurumahmutoğlu), Ankara, 1998 (Kitap üç bölüme ayrılmıştır. Bu bölümlerden birincisi Ali Kurumahmutoğlu tarafından yazılan "Ege'de Egemenliği Tartışmalı Adalar Sorununun Ortaya Çıkışı" dir. İkincisi Prof. Dr. Cevdet Küçük tarafından yazılan "Ege Adalarında Türk Egemenliği Dönemi"dir. Üçüncüsü ise "Sertaç Hami Başeren tarafından yazılan "Ege'de Ada, Adacak ve Kayalıkların Uluslararası Andlaşmalarla Tayin Edilen Hukukî Statüsü"dür.

şında bırakan süreç, içeride dışarıdan güdümlü bir kargaşanın yaşanmasından ve çok uzun yılların mahsulü olan sosyal ve ekonomik sorunların ağırlığından dolayı engellenememiştir. Fakat Türkiye Cumhuriyeti yarım asra yakın bir zaman sonra aldığı mesafeden dolayı Kıbrıs ile ilgili olarak böyle bir sürecin yaşanmasına izin vermediği gibi Rumların “Enosis” hayalini 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı ile sona erdirmiştir. Bunda şüphesiz Türkiye'nin kararlılığı ve Türk ordusunun gücü önemli bir rol oynamıştır. Aradan geçen çeyrek asırda ambargoya ve uluslar arası baskılara rağmen ne Türkiye ve ne de Kıbrıs Türk toplumu geriye bir adım bile atmamıştır. Türkiye Cumhuriyeti hükümetlerinin ulusal dış politika çizgisinden sapmamaları ve Türk kamuoyunun konuya olan duyarlılığı bunda önemli rol oynamıştır. Ayrıca, sabır ve özveri ile haklı davalarının ve bu davanın temsilcisi olan Rauf Denktaş'ın arkasında duran, her zorluğa göğüs geren Kıbrıs Türk toplumu da geri adım atılmamasında etkili olmuştur. Helsinki Zirvesi sonrasında bu ulusal dış politika çizgisinin kökten değişmesi beklenmemelidir. Bunu güvenceye almak için ulusal konularda içeride birlik olmak ve dış politikada her ihtimali göz önüne almak gereklidir.

Türk kamuoyunun duyarlılığı ve Türkiye Cumhuriyeti hükümetlerinin Türk-Yunan anlaşmazlığına konu olan sorunları partiler üstü bir ulusal dış politika konusu olarak ele almaları çok önemlidir. Bazı komşuları tarafından Türkiye aleyhine adeta bir örtülü husumet cephesi oluşturulmaya çalışılırken Türkiye ekonomisinin yaşanan bütün dalgalanmalara ve sıkıntılara karşın büyümesi ve Türk ordusunun -Rusya dışında hiçbir komşusuyla kıyaslanamayacak derecede güçlenerek- son asırdaki zirvesine ulaşması kayda değer bir güvence oluşturmaktadır. Bundan ötürü Türkiye ekonomisindeki sorunlar giderilerek istikrarlı bir büyüme ve gelişme çizgisinin yakalanması da ulusal güvenlikle yakından ilgili bir konu olarak asla ihmal edilmemelidir. Bu koşullarda yeni bin yılda ulusal birliğe ve toplumsal uzlaşmaya özen göstererek Türkiye ekonomisini ve buna paralel olarak Türk ordusunu daha da güçlendirmek dış siyasette başarılı olmak ve dayatma çözüm önerilerine boyun eğmemek ve hatta böylesi önerilere karşı caydırıcı olmak açısından da elzemdir.

ÖZET

Bu makalede güncel gelişmeler ve Türk kamuoyunda endişe konusu olan Kıbrıs ve Ege sorunlarına kısaca değinildikten sonra, Türk-Yunan anlaşmazlıklarının kökeni ve kaynağında Ege sorunlarının olduğu ve Birinci Dünya Savaşı öncesinde Türkiye ile Yunanistan'ı nasıl savaşla karşı karşıya getirdiği -içinde Atatürk'ün yazışmalarının da yer aldığı- arşiv belgeleriyle vurgulanmaya ve konunun önemine dikkat çekilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler : Türkiye, Yunanistan, Ege Sorunları, Kıbrıs, Atatürk.

ABSTRACT

In this article, after stating briefly the current progresses, the Aegean Question and Cyprus which is to be anxious in Turkish public opinion, it is called importance of subject's attention that there was the Aegean Questions in the source and root of the disputes between Turkey and Greece, and also this question had came across Turkey and Greece before First World War -including the correspondences of Atatürk- all of these matters have been stated with the archive materials.

Key Words : Turkey, Greece, Aegean Questions, Cyprus, Atatürk.